

การศึกษาสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน

The Study of Landscape Aesthetics in Krung Rattanakosin's Inner Area

อภิชาติ พรหมฤทธิ์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจและแปลความหมายสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ในบริบทไทย พื้นที่ศึกษา “กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน” ผ่านประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ของประชาชนที่ใช้พื้นที่ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีเทคนิควิธีในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย การศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสำรวจพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการเฝ้าสังเกตการณ์ปรากฏการณ์ในพื้นที่ บทความนี้จะชี้ให้เห็นถึงการศึกษาและการแสดงออกทางสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ที่มีมิติมากกว่าในเชิงรูปธรรม หรือกายภาพ และได้นำเสนอกรอบแนวคิดในการอ่านและแปลความสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์โดยเพิ่มเติมมิติสุนทรียศาสตร์ทางนามธรรม และสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ตามความเป็นจริง ซึ่งทับซ้อนกันอยู่ภายใต้บริบทที่ซับซ้อนและหลากหลายของพื้นที่ศึกษา ในภาพรวมของบทความนี้ได้แสดงการพัฒนาความเข้าใจเรื่องการแสดงออกทางสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ในพื้นที่ที่มีการซ้อนทับกันของมิติด้านความงามทางภูมิทัศน์ที่หลากหลายในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน อนึ่ง บทความนี้มุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการในด้านสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ โดยกรอบแนวคิดวิธีการอ่านและแปลความที่ได้เสนอแนะไว้นั้นน่าจะเป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาด้านสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ต่อไป

คำสำคัญ: สุนทรียศาสตร์, ภูมิทัศน์, กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน

Abstract

The purpose of this technical article is to understand and interpret the landscape aesthetics in a specific context in Thailand. The study area is "Krung Rattanakosin's inner Area" via the aesthetic of individuals who use this space. This research is a qualitative research. The methodology will consist of data collection and analysis of educational theories, surveys, field interviews and personal observations of phenomenon in the region. This article aims to develop the academic knowledge within the field of landscape aesthetics expressions. It will posit that landscapes have more dimensions than are seemingly tangible or 'Physical'. It will present the conceptual framework of how to read contrasting 'non-physical landscape aesthetic dimensions' and 'reality landscape aesthetic dimensions'. Throughout the article, the Krung Rattanakosin's inner area context seems complex and diverse. It will show the development of understanding expressed in landscape aesthetics in areas with overlapping dimensions of

beauty and diverse sceneries. The conceptual framework of how to read and interpret aesthetic blueprints suggests it would be effective to further develop landscape aesthetics anyway.

Keywords: aesthetics, landscape, Rattanakosin inner area

ความนำ

จากทฤษฎีจิตวิทยาความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ (basic human needs) ของ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) และแนวคิดการออกแบบชุมชนเมืองของศาสตราจารย์ โจน แลง (John Lang) ได้เสนอถึงความต้องการด้านสุนทรียศาสตร์ (aesthetic needs) ให้มีอยู่ในความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ (กัทร กุญชร, 2545) ปัจจุบันความเข้าใจถึงศาสตร์และวิวัฒนาการทางด้านสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ได้มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจของทั้งนักออกแบบทางผังชุมชนเมือง และภูมิสถาปนิก ซึ่งมีการนำทฤษฎีสุนทรียศาสตร์มาประยุกต์ใช้หรือทำการวิจัยศึกษาพื้นที่ในบริบทไทยหลายชิ้น¹ และเป็นที่น่าสนใจที่ว่า งานวิจัยที่เป็นเนื้อหาของการพัฒนาทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ในประเทศไทยยังคงมีจำนวนไม่มาก และสังเกตได้อีกว่า เนื้อหาของงานวิจัยส่วนใหญ่จะมองความหมายแนวคิดสุนทรียศาสตร์ไปในทิศทางเดียวกัน คือ เป็นการรับรู้ความงามทางกายภาพและการรับรู้ความงามทางสายตา (visual perception) ดังนั้น ผลที่ได้จากงานวิจัยที่มีมุมมองดังกล่าวจึงตอบสนองสุนทรียภาพทางกายภาพและสายตาเพียงแค่มิติมุมมองเดียว ขาดความเชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ที่ซับซ้อนในบริบทไทย เช่น วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เนื่องจากการพัฒนาสภาพแวดล้อมของกรุงเทพมหานครชั้นใน มักจะมีความเข้าใจทางสุนทรียศาสตร์ที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งจากคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจและแปลความหมายสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ในบริบทไทย ในพื้นที่ศึกษา “กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน” ผ่านประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ของประชาชนที่ได้ใช้พื้นที่ของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในดังกล่าว

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและนิยามความหมายของ
สุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ (landscape aesthetics)

1. ภูมิทัศน์ คำว่า “Landscape” และ “Landschaft” มีจุดเริ่มต้นแรกที่ภาษากลุ่มเนเธอร์แลนด์และเยอรมัน ที่กล่าวอ้างอิงกับการวาดภาพถึงความคิดความเข้าใจใน ภูมิภาค (region) ขอบเขตดินแดน (territory) ทิวทัศน์ (scenery) (Nasongkhla, 2008) ภูมิทัศน์และภูมิภาพ เป็นศัพท์บัญญัติของคำว่า Landscape ในพจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถานตีพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2523 ได้ให้คำบัญญัติศัพท์ของคำว่า Landscape ในภาษาอังกฤษไว้เป็นคำไทย 2 คำ คือ ภูมิทัศน์ และ ภูมิภาพ โดยให้คำอธิบายว่า หมายถึง ลักษณะภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของบริเวณใดบริเวณหนึ่ง รวมทั้ง ภูมิประเทศที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2536)

2. สุนทรียศาสตร์ (aesthetics) ในประเทศไทยมีการแปลความหมายออกมาหลายคำและมีความหมายมากมาย อาทิเช่น สุนทรียะ หรือ ความงาม (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546) คำว่า Aesthetics เดิมเป็นคำในภาษากรีก หมายถึง การรับรู้ทางความรู้สึก (sense perception) ในศตวรรษที่ 18 Alexander Gottlieb Baumgarten ให้ความหมายว่าเป็นการรับรู้และชื่นชมความงาม

สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกในความงาม ภาพที่งดงามในความคิด (image of beauty) ศักยภาพของการรับรู้ความงามที่สามารถสัมผัสหรือรับความงามได้ต่างกัน ความงามที่อาจเกิดจากภาพ จากเสียง จากจินตนาการ จากตัวอักษร หรือประสาทสัมผัสอื่นๆ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546)

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความงามและสิ่งที่งามในธรรมชาติหรือศิลปะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

สุนทรียะ คือ ความงาม อาจเป็นความงามของศิลปกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความประณีตของจิตใจ ความงดงามของการใช้ชีวิตส่วนตัวและชีวิตส่วนรวม (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546)

ปรัชญาสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและแนวคิดที่ใช้สนับสนุนสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์

ความงามเป็น วัตถุวิสัยนิยม (objectivism) หมายถึง ความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุ ความงามอยู่ที่ตัววัตถุ นักสุนทรียศาสตร์บางกลุ่มเชื่อว่า ความงามเป็นจิตวิสัยนิยม (Subjectivism) ถือว่า ความงามเกิดจากความรู้สึกนึกคิดของเราเอง ความงามอยู่ที่จิตใจ เราเป็นผู้กำหนด นักสุนทรียศาสตร์บางกลุ่มก็ ผสมผสานความคิดเข้าด้วยกัน และเชื่อว่า สุนทรียะ เกิดขึ้นระหว่างความงามที่เกิดจากความสัมพันธ์ของวัตถุและสุนทรียะในตัวเรา ความเชื่อเช่นนี้เป็น สัมพัทธ์นิยม (relationism) (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546) ปรัชญาสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องได้สรุปรวบรวมเอาไว้ดังนี้

1. สุนทรียศาสตร์ยุคโบราณ ในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสต์ศักราช ถึงคริสต์ศักราชที่ 16 เช่น ยุคกรีกและโรมัน ยึดความงามเป็นการลอกเลียนแบบธรรมชาติ ยุคเรอเนซองส์ (Renaissance) ยึดหลัก มนุษยนิยม และศรัทธาจากคริสต์ศาสนา (ไพโรจน์ ชุมณี, 2548) ส่วนสุนทรียศาสตร์แบบแผนนิยมตะวันตก ที่สำคัญได้แก่ *สุนทรียศาสตร์อินเดีย* มาจากศาสนาฮินดู พรหมณ์ เป็นสำคัญ *สุนทรียศาสตร์จีน* ที่จัดระเบียบแบบแผนความคิดของคนจีนและวิถีชีวิต โดย ลัทธิเต๋า และ ขงจื้อ (Nasongkhla, 2008)

2. ภูมิทัศน์โรแมนติก (romantic) ในสุนทรียศาสตร์ตะวันตก คริสต์ศตวรรษที่ 18 – 19 ที่สำคัญ ได้แก่ *Alexander Gottlieb Baumgarten* แบ่งความคิดเป็น ตรรกะ (logic) และ สุนทรียศาสตร์ (aesthetics) คือ สัญชาตญาณ วิธีการสัมผัสด้วยความรู้สึก (sensual), *Edmund Burke* ให้ความสำคัญของความคิดเรื่อง “สิ่งมหัศจรรย์” (Sublime) และ “ความงาม” (Beautiful) ความหลงใหล ไม่หลงใหล ความยิ่งใหญ่ในมิติธรรมชาติ (Nasongkhla, 2008) และ Immanuel Kant นิยามประสบการณ์ สุนทรียศาสตร์ (aesthetics experience) และการวางรากฐาน การตัดสินทางความรู้สึก ความพึงพอใจ (Bowie, 2003)

3. สุนทรียศาสตร์ตะวันตกสมัยใหม่ ในศตวรรษที่ 19 – 20 เช่น สุนทรียศาสตร์มาร์กซิสต์ (Marxist) ได้วิพากษ์ทุนนิยมว่าเป็นการยกระดับของชนชั้นกลาง, Gearg W. F. Hegel “ความงามของศิลปะเป็นความงามซึ่งไม่ได้เกิดจากจิตใจหรือจิตวิญญาณเท่านั้นแต่เป็นการเกิดในตัวมัน ในความรู้สึกสวยงามเกี่ยวกับธรรมชาตินี้ปรากฏเด่นชัดในตัวของมันเองคือ เป็นการสะท้อนกลับของความงามซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจิตใจในบางที” (Blocker and Jeffers, 1999) หรือ Frankfurt School และ Neo Marxist วิพากษ์ถึงมโนคติ และวัฒนธรรมส่วนมากสนับสนุนการวิเคราะห์วัฒนธรรมเป็นคุณค่าและชื่นชม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) (Nasongkhla, 2008)

4. สุนทรียศาสตร์ภายหลังสมัยใหม่ และปรัชญาแนวคิดที่สนับสนุนสุนทรียศาสตร์ศตวรรษที่ 20 ถึงปัจจุบัน ปรากฏคำว่า “Environmental Aesthetics” สุนทรียศาสตร์สิ่งแวดล้อม ได้ขยายออกไปไกลกว่าโลกศิลปะ สู่คุณค่าของสิ่งแวดล้อม (Nasongkhla, 2008) และ Kevin Lynch วิเคราะห์โครงสร้างและการรับรู้ทางสายตาของรูปทรงเมือง และกระบวนการรับรู้รูปทรงทางกายภาพ กระบวนการรับรู้ทางภูมิทัศน์เมือง และกระบวนการวิเคราะห์ “จินตภาพเมือง” (image of the city) ที่ภายในมีส่วนประกอบ คือ อัตลักษณ์ รูปทรงกายภาพ และความหมาย (Nasongkhla, 200) อีกทั้ง Phenomenological Aesthetics คือ สุนทรียศาสตร์ปรากฏการณ์วิทยา สุนทรียศาสตร์ของชีวิตประจำวันและแบบแผนสังคมเชิงพื้นที่ และแนวคิดชีวิตประจำวัน (everyday life) เน้นที่พฤติกรรม กิจกรรม และประสบการณ์ของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอกที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา จนบางครั้งกลายเป็นหลักปฏิบัติ และเป็นวัฒนธรรม

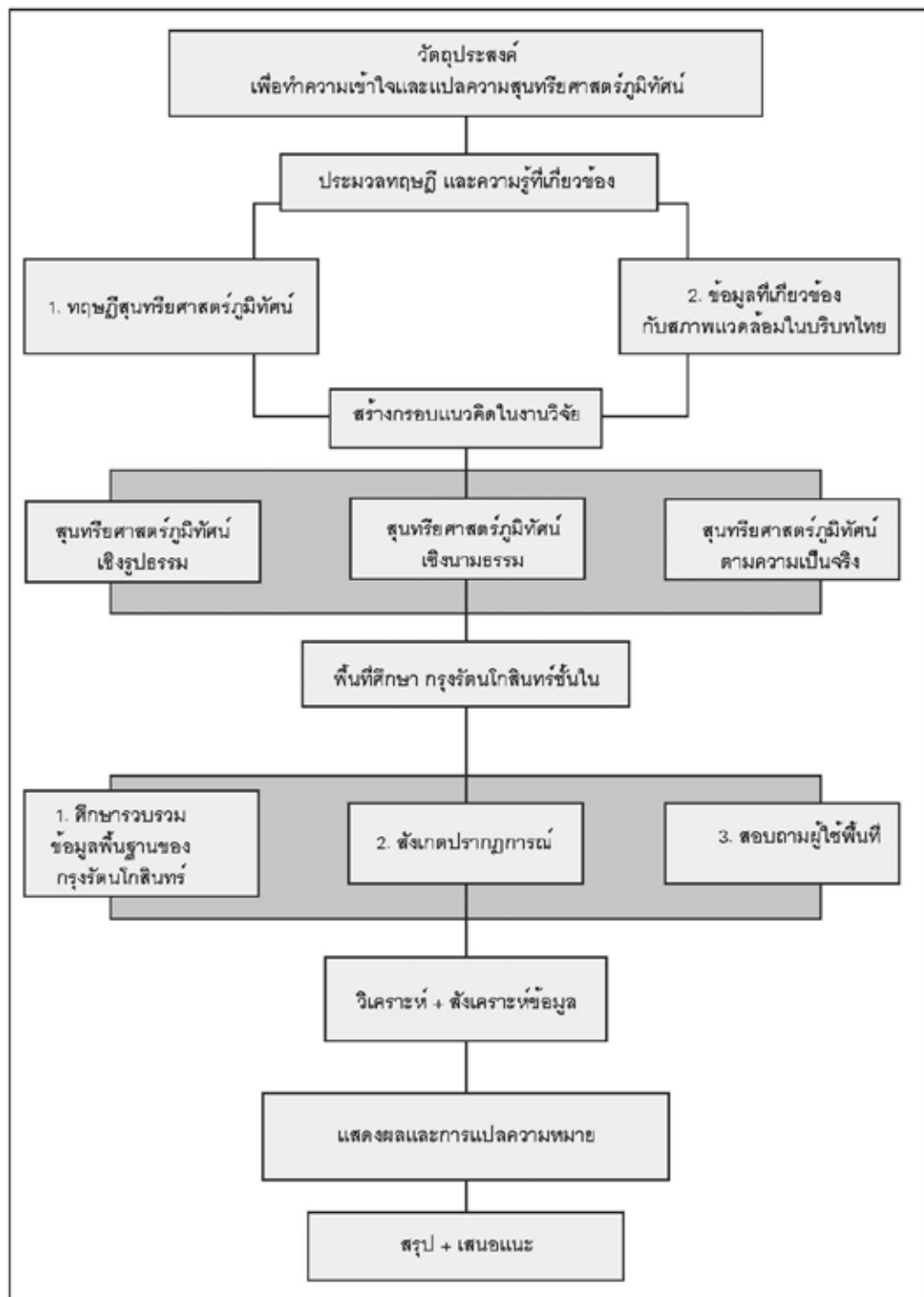
- แนวความคิดเรื่องที่ว่า (space) และ สถานที่ (place) “ที่ว่าเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุและกรอบของระนาบที่เป็นตัวกำหนดขอบเขตที่ว่า และ

บางครั้งระหว่างวัตถุนั้นทำให้จะมีที่ว่างแทรกอยู่” สถานที่ (place) คือ พื้นที่หนึ่งที่แสดงคุณลักษณะเฉพาะอย่างชัดเจน” (Nasongkhla, 2008) อย่างไรก็ตาม สถานที่ได้ถูกทำให้เข้าใจและได้รับประสบการณ์ว่าเป็นภาพภูมิทัศน์ซึ่งมองเห็นได้โดยตรงและสามารถพิสูจน์ได้ชัดเจน ซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมของมนุษย์” (Nasongkhla, 2008)

- Semiotics สัญญวิทยา ศึกษาเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ ที่อยู่ในความคิดของมนุษย์ หรือ หมายถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้มีความหมายแทน (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2550)

5. สุนทรียศาสตร์ของไทย “มีการใช้คำและความหมายทับซ้อนประสานประโยชน์ซึ่งกันคือ ความสวยงาม (beauty) และ ความดีงาม (goodness) คนไทยไม่แยกความงามออกจากความดี ศิลปะไทยเป็นศิลปะประเภทได้รับวัฒนธรรมที่ดี ได้ปรัชญาที่ดีจากอินเดีย” (น. ณ ปากน้ำ, 2532) “การแสดงออกทางสุนทรียะของไทยนั้น ส่วนใหญ่ได้แรงบันดาลใจทางศาสนา ถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งสะท้อนสภาวะแวดล้อมของสังคมที่อยู่รอบๆตัว และสิ่งหนึ่งที่สำคัญสูงสุดก็คือ สัญชาตญาณของท้องถิ่นหรือของประเทศ” (น. ณ ปากน้ำ, 2532)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา และข้อมูลปฐมภูมิ เป็น การประมวลทฤษฎีแนวคิดและข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ สุนทรียศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สุนทรียศาสตร์เชิงนิเวศน์ สุนทรียศาสตร์

วัฒนธรรมสังคม สุนทรียศาสตร์ปรากฏการณ์ สุนทรียศาสตร์สัญลักษณ์ เป็นต้น รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในบริบทไทย เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เพื่อประกอบการทำความเข้าใจ

สภาพแวดล้อมในบริบทไทย เก็บข้อมูลพื้นฐานของกรุงรัตนโกสินทร์ในด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง กายภาพ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น สํารวจเก็บข้อมูลด้านต่างๆในพื้นที่ โดยการสังเกตการณ์ทั้งทางรูปธรรม นามธรรม และที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ด้วยเทคนิควิธีการต่างๆ เช่น การสัมภาษณ์ สันทนา การถ่ายภาพ หรือการบันทึกภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น สํารวจเก็บข้อมูลที่ได้จากความคิดเห็นและการรับรู้ของคนในพื้นที่

2. วิเคราะห์ เปรียบเทียบ และหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั้งหมด ได้แก่ ผลจากการสัมภาษณ์ การทำแผนที่ และนำเสนอเนื้อหาในแบบการบรรยายโดยมีภาพประกอบ

3. สังเคราะห์และแปลความหมายข้อมูล ในขอบเขตของเนื้อหา 3 กลุ่มดังนี้

3.1 สุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์เชิงรูปธรรม (physical landscape aesthetics)

3.2 สุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์เชิงนามธรรม (non-physical landscape aesthetics)

3.3 สุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ตามความเป็นจริง (reality landscape aesthetics)

4. สรุปผลของการวิจัยและเสนอแนะ

วิธีดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีในการอ่านและแปลความหมายสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ซึ่งใช้เป็นหลักในการดำเนินงานวิจัย ประกอบด้วยโครงสร้างดังนี้

1. กระบวนการเกิดสุนทรียศาสตร์ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลบนพื้นฐานแนวคิดความเชื่อเรื่อง 1. วัตถุวิสัยนิยม 2. จิตวิสัยนิยม และ 3. สัมพัทธ์นิยม (จิ ศรีนิวาสน์, 2523) โดยแสดงได้ดังนี้

- มนุษย์ (human) ในกรอบการทำงานนี้หมายถึงบุคคลผู้ที่ได้ใช้พื้นที่ 2 กลุ่ม คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ใน

พื้นที่ เช่น เจ้าของอาคารหรือที่ดินเดิม พระภิกษุ เป็นต้น และประชาชนที่เข้ามาใช้พื้นที่ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน เช่น นักศึกษา พ่อค้า ข้าราชการ นักท่องเที่ยว เป็นต้น

- เลนส์ (lens) หมายถึง การรับรู้โดยประสาทสัมผัส เป็นการถูกระทบโดยทางกาย และทางใจ เป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เช่น รสนิยม ความชื่นชอบทัศนคติ ความรู้สึก ประสบการณ์ เป็นต้น

- บริบทที่ตั้ง (context setting) ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่เป็นรูปธรรมเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึง องค์ประกอบหรือสภาพแวดล้อมที่ปรากฏ และแสดงให้เห็นอยู่ในพื้นที่ ทั้งที่มองเห็นด้วยตาและสัมผัสรับรู้ได้ เช่น สถานที่ พื้นที่ว่าง สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียม จารีต วัฒนธรรม ศาสนา การดำรงชีวิต เป็นต้น

2. กระบวนการการแปลความ (process interpretation) คือ การค้นหาความหมายในสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ โดยพัฒนาแนวคิดในการทำ ความเข้าใจมาจากการวิพากษ์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- สุนทรียศาสตร์เชิงรูปธรรม (physical aesthetics) เป็นกระบวนการแปลความหมายที่มุ่งเน้นการอธิบายถึงสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ โดยใช้ทฤษฎีความรู้ที่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างเด่นชัดซึ่งคนทั่วไปสามารถมองเห็น สัมผัสได้ ทั้งสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ (natural environment) และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment)

- สุนทรียศาสตร์เชิงนามธรรม (non-physical aesthetics) เป็นกระบวนการแปลความหมายที่มุ่งเน้นการอธิบายถึงสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ โดยใช้ทฤษฎีความรู้ที่สามารถอธิบายถึงสิ่งที่มองไม่เห็นหรือสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ อย่างเป็นรูปธรรม ใช้ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยในการอธิบายความหมายให้ปรากฏ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม สังคม ความเชื่อศาสนา สัญลักษณ์ เป็นต้น

- สุนทรียศาสตร์ตามความเป็นจริง (reality aesthetics) เป็นกระบวนการแปลความหมายที่เน้นการ

อธิบายถึงสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ที่ปรากฏขึ้นตามสถานะความเป็นจริง ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาปัจจุบัน โดยใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอย่าง ปรากฏการณ์ศาสตร์ (phenomenology) ชีวิตประจำวัน (everyday life) ฯลฯ มาใช้ค้นหาและอธิบายความหมายทางสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ในอีกมิติหนึ่ง

ผลการวิจัย

1. สุนทรียศาสตร์ทางด้านภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง และรูปทรงของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ซึ่งมักจะถูกรู้จักโดยติดปากว่า “เกาะรัตนโกสินทร์” ที่อาจมีความเข้าใจมาจากรูปทรงของพื้นที่ที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาในทิศตะวันตก และได้มีการขุดคลองคูเมืองเดิม ในทิศตะวันออก ล้อมรอบเข้าหาแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ 1.8 ตร.กม.สามารถเข้าถึงได้ทั้งทางบกและทางน้ำ เป็นเขตที่มีการอนุรักษ์ในระดับสูง

2. การแสดงออกของสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์เชิงรูปธรรม แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 การแสดงออกของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ (natural environment)

- ภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ (The natural landscape scene) และพื้นที่สีเขียวในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ซึ่งเป็นเมืองที่ถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่โบราณ แม้กระทั่งช่วงแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลผ่านพื้นที่ก็ยังคงอุดมมาก่อน แต่กลับพบว่าผู้ใช้พื้นที่ที่มีความเข้าใจว่าความงดงามบางพื้นที่ในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในเป็นสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา สนามหลวง เป็นต้น และจากการสำรวจพื้นที่ พบพื้นที่สีเขียวที่เป็นสวนสาธารณะที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความร่มรื่นและเป็นสถานที่พักผ่อนของประชาชน เช่น สนามหลวง สวนสาธารณะ สวนนาคกรภิรมย์ เป็นต้น และพบว่า ในพื้นที่สีเขียวมีการอนุรักษ์ ดูแลรักษาต้นไม้ที่ปลูกอยู่ริมถนนต่างๆ เช่น อุโมงค์ต้นไม้ถนนพระจันทร์ คลองคู

เมืองเดิมที่อนุรักษ์ต้นตะเคียนเก่าปลูกมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1

2.2 การแสดงออกของสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment)

2.2.1 พื้นที่ว่าง (space) จากการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์พบว่า การแสดงออกทางกายภาพของพื้นที่ว่างสามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจนทั้งในพื้นที่สาธารณะและในพื้นที่ส่วนบุคคล หรือพื้นที่ทางราชการ เช่น สนามหลวง พื้นที่เรียบคลองคูเมืองเดิม สวนสาธารณะ พื้นที่ว่างภายในสถานที่ต่างๆ และพื้นที่การเชื่อมต่อของถนนที่บรรจบกันแล้วทำให้เกิดพื้นที่ว่างทางสายตา เป็นต้น

2.2.2 สถานที่ (place) ในสังคมไทยคนไทยจะมีคำถามที่ถามกันอยู่บ่อยๆว่า “ไปไหนมา” หรือ “จะไปไหน” คำตอบที่ได้มักก็จะตอบมาเป็น สถานที่ ในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญหลายแห่ง สำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสถานที่ทำงาน เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่กินที่อยู่อาศัย เป็นต้น สถานที่ที่มีความโดดเด่นทางความงามที่สำคัญๆ เช่น พระบรมมหาราชวัง วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ เป็นต้น สถานที่นั้นนอกจากจะบ่งบอกถึงวัตถุประสงค์ของสถานที่นั้นๆแล้วยังบอกถึงความหมายในนัยยะอื่นๆด้วย ซึ่งสามารถแบ่งสถานที่ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (2) วัด (3) สถานที่ราชการ (4) ที่อยู่อาศัย ย่านและตลาด (5) สถานที่สาธารณะ

3. สิ่งปลูกสร้างและสถาปัตยกรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ใช้พื้นที่ในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในพบว่าส่วนมากจะพูดถึงความงามในพื้นที่นี้ในความหมายเป็นความงามทางสถาปัตยกรรม เช่น ความงดงามของวัด ความสวยงามของพระบรมมหาราชวัง ความสวยงามของอาคาร เป็นต้น เหล่านี้เป็นการสะท้อนความงามทาง

กายภาพของสถาปัตยกรรมที่มีความแตกต่างกัน 3 ประเภท ได้แก่ (1) สถาปัตยกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น พระบรมมหาราชวัง วัดพระแก้ว เป็นต้น (2) สถาปัตยกรรมร่วมสมัย ที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก และผสมผสานรูปแบบความเป็นไทยไปในสถาปัตยกรรมนั้นๆ เช่น กระทรวงกลาโหม อาคารโรงละครแห่งชาติ อาคารบริเวณท่าช้าง เป็นต้น (3) สถาปัตยกรรมอื่นๆ เป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีความหลากหลายรูปแบบ หลายยุคสมัย รวมถึงอาคารสมัยใหม่ต่างๆ เป็นต้น

4. จุดศูนย์รวมและชุมชน จุดศูนย์รวมและชุมชนสามารถแบ่งกลุ่มได้ 2 กลุ่ม คือ

- ชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยเดิม จากการสำรวจพบชุมชนท่าพระจันทร์ ชุมชนท่าช้าง ชุมชนท่าเตียน
- ชุมชนของกลุ่มคนที่มารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน ในพื้นที่หรือสถานที่ใดๆ ที่ไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัยเดิม และนิยมที่จะใช้พื้นที่หรือสถานที่นั้นๆ เสมอจะปรากฏว่าเป็นชุมชน เช่น ชุมชนสถานศึกษา ชุมชนข้าราชการต่างๆ หรือชุมชนของพ่อค้าแม่ขาย เป็นต้น

5. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งก่อสร้างพิเศษ จากการสำรวจพื้นที่ในปัจจุบัน โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งก่อสร้างพิเศษ สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในพื้นที่กรุงเทพมหานครชั้นใน อีกทั้งยังมีรูปแบบการแสดงออกในหลายรูปแบบ เช่น ถนน สะพาน ทางเท้า อนุสาวรีย์ หอกลอง ชุมเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น

การแสดงออกของสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์เชิงนามธรรม โดยทั่วไป ผู้คนมักจะพูดถึงความงามที่มองเห็นได้เด่นชัด เช่น ความสวยงามของวัดพระแก้ว และพระบรมมหาราชวัง ความสวยงามบริเวณท้องสนามหลวง เป็นต้น แต่ยังมีอยู่หลายคนที่ยกสิ่งที่ไม่ได้ใช้สายตามองออกมาอย่างไม่รู้ตัว สิ่งเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นความงามหรือสุนทรียะเชิงนามธรรม (non-physical aesthetics) เช่น ความภาคภูมิใจในพื้นที่ อัตลักษณ์ ความ

รักชอบในสังคมถิ่นที่อยู่ ความผูกพันในสถานที่ ความเชื่อ และความงดงามในอดีต เป็นต้น ตัวอย่างข้างต้นเหล่านี้ได้ใช้พื้นที่หรือภูมิทัศน์เป็นสื่อในการถ่ายทอดที่ลึกไปกว่าที่จะมองเพียงผิวเผิน หากแต่การมองเห็นสิ่งที่เป็นนามธรรมนี้อาจจะต้องมีปัจจัย หรือองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ระยะเวลา ความรู้ หรือประสบการณ์ เป็นต้น

5.1 วัฒนธรรมสังคม เป็นการแสดงออกของรูปแบบที่คนในสังคมนิยมปฏิบัติหรือทำกิจกรรมกันในพื้นที่ อาจเป็นสิ่งที่ทำกันมาอยู่ก่อนแล้ว หรือได้รับจากวัฒนธรรมอื่น และอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ที่นิยมทำตามกัน วัฒนธรรมสังคมนี้นี้บ้างก็มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติกันต่อไป บ้างก็มาอย่างรวดเร็วและจากไป และที่แสดงออกมาให้เห็นเด่นชัดในพื้นที่มี 3 รูปแบบ คือ (1) วัฒนธรรมสังคมประจำถิ่น เช่น วิถีชีวิต ภาษา ศิลปกรรม นาฏกรรม เป็นต้น (2) วัฒนธรรมแบบผสม เช่น การรับวัฒนธรรมต่างชาติมาผสม (3) วัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ค่านิยมที่ส่อเสี่ยงต่อการทำผิดจารีตประเพณี หรือผิดกฎหมาย เป็นต้น

5.2 ประเพณี เป็นการแสดงออกทางความงดงามในการดำรงชีวิตที่เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติซึ่งสืบเนื่องกันมาอย่างมีเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคมในหลายๆ ด้าน โดยอาศัยพื้นที่ในกรุงเทพมหานครเป็นสื่อส่งผ่าน ซึ่งพบประเพณี 2 แบบ คือ (1) ประเพณีหลวง เช่น การตั้งพระเมรุมาศ ราชพิธี แกรณาวุธ พระราชพิธีทางชลมารค เป็นต้น (2) ประเพณีราษฎร์ เช่น ตักบาตร สงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งความสัมพันธ์ของประเพณีทั้งสองลักษณะนี้ มิได้แยกกันเด็ดขาด แต่มีความสัมพันธ์ที่แสดงถึงความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (กรมศิลปากร, 2552)

5.3 ความเชื่อ ศาสนา และจริยธรรม สังเกตการณ์พบว่ามี การแสดงออกทางความเชื่อ ในพื้นที่อย่างชัดเจนซึ่งสะท้อนมาในรูปแบบงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม หรือสถานที่ เช่น ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อหอกลอง ศาลเจ้าจีน พระพินนศวร แม่พระธรณีบีบ

มวยผม เป็นต้น และพบว่าในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในมีพื้นที่ทางศาสนาซึ่งแสดงออกในรูปของสิ่งปลูกสร้างและสถาปัตยกรรม เช่น วัด ศาลเจ้า สิ่งเหล่านี้เป็นการบ่งบอกถึงการนับถือศาสนาพุทธที่มีอยู่สมัยอยุธยา ได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดโพธิ์ และวัดที่สร้างสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดราชประดิษฐ์ จากการสังเกตการณ์ยังพบอีกว่าจริยธรรมนี้มักจะเป็นการแสดงออกที่ซ่อนแฝงมาในลักษณะที่ซ่อนอยู่ในระบบสัญลักษณ์ที่จับต้องได้ เช่น วัด มหาวิทยาลัย และโรงเรียนซึ่งเป็นที่ยอมรับศึกษาเรื่องจริยธรรม หรือสะท้อนออกมาในแบบของรูปเคารพบุคคลสำคัญ อนุสาวรีย์ต่างๆ ที่พบเห็นได้ในพื้นที่

5.4 สัญลักษณ์พื้นที่รัตนโกสินทร์ชั้นในนั้นเต็มไปด้วยสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้ความหมาย และเป็นสิ่งที่จับต้องได้จริง บางครั้งอยู่ในรูปแบบของสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม พื้นที่ สถานที่ อนุสาวรีย์ ชื่อ หรืออื่นๆ หลักฐานการแสดงออกถึงสัญลักษณ์มีด้วยกัน 2 ระดับ คือ

- สัญลักษณ์ระดับวัฒนธรรม (cultural connotations) แสดงถึงการที่วัฒนธรรมได้พ่วงเอาความสัมผัสและการสื่อความหมายเข้ามาและมีส่วนร่วมในการให้ความหมายกับผู้คนในวัฒนธรรม (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2550) เช่น การแสดงออกของกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทย มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ ความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม หรือ พระบรมมหาราชวัง ที่สะท้อนถึงที่ประทับของเทพในทิพวิมาน มีความเชื่อในสมมุติเทพ เป็นต้น

- สัญลักษณ์ปัจเจก (individual connotations) เป็นการแสดงออกขององค์ประกอบในรายละเอียด ซึ่งเกิดจากความตั้งใจและความไม่ตั้งใจในการสร้างองค์ประกอบต่างๆ การรับรู้ได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับความรู้และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เช่น ยอดมณฑปแทนเขาพระสุเมรุ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ปูนปั้นที่นัยยะถึงพุ่มบูชาถวายพระ การใช้หัวเสาตอกลึงที่กระทรวงกลาโหม เป็น

ตัวแทนกฎของโซเครตีส ความซื่อตรง เข้มแข็ง หรือสัตว์หิมพาน บ่งบอกถึงสถานที่ที่เป็นเทวภูมิ เป็นต้น

5.5 การโหยหาความงามในอดีต (nostalgia) เหตุเพราะกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในเป็นเมืองเก่าที่ยังคงมีลมหายใจอยู่ ไม่ใช่เมืองโบราณที่ล่มสลายไปกับกาลเวลา ปัจจุบันเมืองจึงยังมีสภาพที่สมบูรณ์งดงามตามแบบเมื่อครั้งในอดีต และเมื่อมีการพูดคุยกับผู้ที่ใช้พื้นที่จึงมักจะเล่าเรื่องราวโยโย่ถึงอดีต ที่เป็นเช่นนั้น รวมทั้งเรื่องเล่าตำนาน (myth) ในที่ต่างๆ เช่น ตำนานยักษ์ทำเตียน ตำนานพระแก้วมรกต เป็นต้น ซึ่งช่วยเสริมสร้างจินตภาพอีกทางหนึ่ง และสังเกตพบว่า ผู้คนมักจะมีจินตภาพที่ทับซ้อนกันของช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ 100-200 ปี แยกแยะไม่ได้ชัดเจน แต่จะมีจินตภาพที่ปะปนกัน คือ เห็นภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีพระบรมมหาราชวังและวัดวาอารามต่างๆสวยงาม มีสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ มีแม่น้ำ ลำคลองที่ใสสะอาดจนถูกเปรียบเทียบเป็น เวนิสตะวันออก มีทั้งเรือเดินสมุทร เรือสำเภาจีน และเรือต่างๆ ในคลองจะเต็มไปด้วยเรือพ่อค้าแม่ค้า เป็นตลาดน้ำและชุมชนน้ำ บ้านเรือนริมน้ำ ผู้คนมีอัธยาศัยดี ยิ้มแย้มมีไมตรี แต่งตัวแบบไทยโบราณ นุ่งผ้าถุง โจงกระเบน กระโจมอก เดินเท้าเปล่า มีรถม้า มีเจ๊กใส่หมวกเข็นรถเข็น เป็นต้น เหล่านี้แม้ไม่ตรงตามประวัติศาสตร์ แต่ได้กลายเป็นเสน่ห์ของพื้นที่ เป็นส่วนที่เสริมสร้างสุนทรียะและจินตนาการในการเข้าไปสัมผัสพื้นที่ และเป็นการสร้างภาพในอดีตที่ที่เกิดจากจินตนาการในการโหยหาความงามในอดีต

5.6 ชาตินิพนธ์ ในปัจจุบันนี้มีความหลากหลายในกลุ่มชาตินิพนธ์ เนื่องจากพื้นที่นี้มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาตินิพนธ์ที่ทั้งมีอยู่เดิมและที่มีการเปลี่ยนถ่ายย้ายถิ่นฐาน อีกทั้งพื้นที่ยังเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ทั้งนี้สามารถแบ่งอย่างกว้างๆ ได้ดังนี้ (1) คนไทยท้องถิ่นซึ่งพบโดยทั่วไป หรือคนไทยเชื้อสายอื่นๆ ที่พูดภาษาไทย เช่น คนไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วที่ชุมชนท่าเตียน ทั้งนี้ยังมีการสืบเชื้อสายของคนไทยลูกผสม (ลูกครึ่ง ลูกเสี้ยว) ใน

ราชวงศ์จักรี คือ เชื้อสายรัสเซีย อังกฤษ สกอต ในวังจักรพงษ์อีกด้วย ส่วนปัจจุบันนั้นในสถานที่ต่างๆ พบคนไทยที่เรียกว่า ลูกครึ่ง ที่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก (2) คนต่างชาติ คือ คนที่ใช้ภาษาประจำชาติของตน เช่น จีน มาเลเซีย ลาว ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน สหราชอาณาจักร เยอรมัน ฝรั่งเศส อเมริกา บราซิล อินเดีย เนปาล ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ซาอุดีอาระเบีย แอฟริกา เป็นต้น

การแสดงออกของสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ตามความเป็นจริง การแสดงออกของสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ตามความเป็นจริงนั้นเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึง ความงามของสภาพแวดล้อมและสังคมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงในพื้นที่ ซึ่งไม่ได้แบ่งเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม แต่จะพยายามค้นหาและนำเสนอผลจากการสำรวจพื้นที่ และสังเกตการณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

1. วิถีชีวิตประจำวัน (everyday life) เป็นสิ่งที่พบเห็นอยู่ทั่วไปในภูมิทัศน์หรือ ซึ่งจะพบได้ทั้งภูมิทัศน์ที่ดูธรรมดาๆ หรือมีรูปแบบที่วิจิตรงดงามก็ได้ วิถีชีวิตประจำวันเป็นภาพสะท้อนถึงสถานที่นั้นๆ จนในบางครั้งก็กลายเป็นชื่อเรียกเพื่อให้เกิดการสื่อความหมายที่เข้าใจโดยตรงไปตรงมา เช่น ถนนราชดำเนิน พุ่มพระเมรุ (สนามหลวง) มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่ากรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในถูกประกาศให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า โดยคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2541 แต่ในความเป็นจริงนั้น หลายๆ พื้นที่ในบริเวณนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ผู้คนสามารถเที่ยวชมได้เกือบทุกสถานที่ นอกนั้นเป็นสถานที่ราชการและเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบกิจการต่างๆ สิ่งที่น่าสนใจคือ ผู้คนที่ใช้พื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่ไม่ใช่พนักงานท่องเที่ยว แต่เป็นผู้ที่เข้ามาประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น ทำงาน เรียนหนังสือ เป็นต้น รวมทั้งเป็นแหล่งรวมของชุมชน และเป็นสถานที่ต่างๆ ผู้คนที่ใช้พื้นที่นี้ส่วน

ใหญ่จะเป็นผู้ที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาอยู่ที่นี่แต่จะอาศัยอยู่และมาจากนอกพื้นที่ ซึ่งจะมีวิถีชีวิตแบบการทำงานนอกบ้านเป็นหลัก ผู้คนเดินทางมาจากหลายทิศทางทั้งทางรถและทางเรือ ส่วนมากจะใช้ช่วงเวลากลางวันในการประกอบกิจกรรมการงานต่างๆ ในสถานที่นั้นๆ และออกมาบริโภคอาหารในช่วงเวลาเลิกกิจกรรมการงานในเวลาเย็น ก็จะออกจากพื้นที่ไป นอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวที่เข้าชมสถานที่ต่างๆ เป็นจำนวนมาก สถานที่ต่างๆ จะปิดบริการและไม่มีผู้คนเข้าไปใช้พื้นที่ในช่วงค่ำ จะมีก็แต่ส่วนของพื้นที่สาธารณะที่มีการมาจับจองพื้นที่ขายของในเวลาค่ำคืน เช่น บริเวณถนนและทางเท้าริมคลองคูเมืองเดิมที่มีความคึกคักทุกคืน ในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในผู้คนส่วนหนึ่งอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยว ซึ่งพบเห็นการประกอบอาชีพแบบเร่ขาย หรือแบบแผงลอย และให้บริการรับจ้างอื่นๆ

2. ความสัมพันธ์ของคนกับสภาพแวดล้อม ในอดีตพระบรมมหาราชวังเป็นหัวใจสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์เพราะเป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครองและกระจายออกไป แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พระบรมมหาราชวังไม่ใช่ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ แต่เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญของประเทศ ดังนี้ ความสัมพันธ์ของพื้นที่จึงแปรเปลี่ยนตาม เนื่องจากลำดับความสำคัญของพื้นที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับลำดับชั้นทางสังคม แต่กลับขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ ในสภาพแวดล้อมมากกว่า พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นมากที่สุด ในรัตนโกสินทร์ชั้นในนี้ไม่ใช่พระบรมมหาราชวัง แต่กลายเป็นพื้นที่เป็นสาธารณะมีความสัมพันธ์กับผู้คนมากกว่า

3. ปรากฏการณ์ของพื้นที่ จากการสำรวจพื้นที่พบว่า ปรากฏการณ์ของพื้นที่มาจากประสบการณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งในพื้นที่ที่มีความเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งนั้น ทำให้เกิดการสร้างปรากฏการณ์ตลอดเวลา ตัวอย่างปรากฏการณ์ที่ได้สังเกตเห็น เช่น สนามหลวง ตั้งแต่อดีตจนกระทั่ง

ปัจจุบัน สนามหลวงได้สร้างแรงปะทะในความรู้สึกนึกคิดของผู้คนตลอดมา สนามหลวงแห่งนี้สามารถสร้างความสุข ความปิติอิ่มเอม ความภาคภูมิใจ ความสนุกสนาน ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเศร้าหมอง ความอาลัย ความรัก และอื่นๆอีกมากมาย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ สนามหลวงมีการพัฒนาการมาพร้อมๆกับกรุงรัตนโกสินทร์ ผ่านวันเวลา มีกิจกรรมและมีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่มากมาย และทุกครั้งก็จะมีผู้คนจำนวนมากมาเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น การใช้พื้นที่ สนามหลวงในการประกอบพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีกาญจนาภิเษก พระราชพิธีแรกนาขวัญ และการถวายพระพรในวันเฉลิมฯ พระราชพิธีถวายและพระราชทานพระเพลิงพระบรมศพ และพระศพเพื่อส่งเสด็จสู่สวรรคาลัย เป็นต้น หรือได้รับประสบการณ์จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ด้วยกิจกรรมขนาดใหญ่ต่างๆ เช่น กิจกรรมทางการเมืองที่สร้างอารมณ์ร่วมของผู้คนได้อย่างรุนแรง กิจกรรมทางบ้านเมืองในการจัดงานต่างๆที่พื้นที่ส่งมอบความสนุกเพลิดเพลินได้ หรือจะเป็นกิจกรรมทางศาสนาที่สร้างอารมณ์ร่วมทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า สนามหลวงได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ ทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบัน

อีกทั้งปรากฏการณ์ในพื้นที่อีกอย่างหนึ่งที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนคือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลา จากการสังเกตการณ์พบว่ากรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงเวลากลางวันจะมีความคึกคักจากผู้คนที่มาพร้อมประกอบกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ จะพบเห็นภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมได้อย่างเด่นชัด สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้เกือบทุกพื้นที่จะมีก็แต่สถานที่ที่จำกัดคนเข้าถึงเท่านั้น เมื่อถึงเวลากลางคืนภาพของภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมจะแตกต่างจากเวลากลางวันอยู่มาก ผู้คนไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ทุกที่เหมือนเวลากลางวันเพราะหลายพื้นที่ปิดหรือการเข้าถึงยาก มีอุปสรรคมากกว่า เช่น ไม่สว่าง

ระยะทางไกล เป็นต้น จะพบเห็นความงดงามของสิ่งปลูกสร้างภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมได้เฉพาะพื้นที่หรือสถานที่ที่ถูกจัดไว้ให้โดยใช้แสงไฟ อาทิเช่น พระบรมมหาราชวัง และ สนามหลวง เป็นต้น ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้จึงสันนิษฐานว่า “ช่วงเวลา” มีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ของพื้นที่

4. มลทัศน์ (visual pollution) ในความเป็นจริงของพื้นที่มักจะไม่ได้มีเพียงแต่ความงามที่เป็นสุนทรียะแต่มีทั้งมลพิษ ปรากฏ มลทัศน์ (visual pollution) หรือมลภาวะทางสายตา หรือทัศนอุจาด ซึ่งมีผลกระทบต่อการรับรู้ได้โดยตรงทั้งที่มองเห็นเป็นรูปธรรม และทั้งที่รู้สึกสัมผัสได้เป็นนามธรรม เช่น การสร้างความรู้สึกที่ไม่น่ามอง ไม่เหมาะสมทางจารีต เป็นต้น และการศึกษาได้ค้นพบสุนทรียะในมลทัศน์จากการที่ได้สัมภาษณ์พูดคุยกับบุคคลบางกลุ่มที่ใช้พื้นที่ ซึ่งทำให้เข้าใจว่าผู้คนมีความรู้สึก การรับรู้ และความชอบที่หลากหลาย ทั้งตรงกันและไม่ตรงกันต่อพื้นที่ต่างๆในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ดังนี้

- ความเห็นที่ตรงกันเกี่ยวกับพื้นที่ที่มีมลทัศน์ที่ไม่เรียบร้อย ไม่สวยงาม ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและเป็นการทำลายพื้นที่ เช่น การจราจรที่ไร้ระเบียบทั่วทุกถนน การจอดรถรับบริเวณหน้าพระบรมมหาราชวัง หาบเร่แผงลอยบริเวณหน้าพระบรมมหาราชวัง หรือการใช้พื้นที่ริมถนนในการซื้อ-ขายบริการทางเพศ เป็นต้น

- ความเห็นความรู้สึกของคนกลุ่มหนึ่งต่อพื้นที่ที่มองมลทัศน์ในทางที่ดี ชอบ และไม่เห็นว่าเป็นมลทัศน์ เช่น ชุมชนท่าวังที่มีการรुकล้าแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ทางเท้าหาบเร่แผงลอยบริเวณถนนพระจันทร์ ถนนมหาราช และบริเวณรอบคลองคูเมืองเดิม เป็นต้น

การอภิปรายผล

การศึกษาสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในนี้ ได้นำเอาทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องมาพัฒนากรอบวิธีการอ่านและแปลความ

สุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ เพื่อทำความเข้าใจว่าพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในมีการแสดงออกทางสุนทรียะภูมิทัศน์ ดังนี้

การแสดงออกทางสุนทรียะภูมิทัศน์เชิงรูปธรรม เป็นการแสดงออกทางความงามที่เด่นชัดในพื้นที่ เช่น ความงามของสถาปัตยกรรม สถานที่ และวัตถุต่างๆ ที่สามารถพบเห็นได้ ส่งผลให้ผู้ใช้พื้นที่มีส่วนร่วมกับความงามที่ปรากฏเป็นรูปธรรม สามารถบอกเล่า แสดงอารมณ์ และความรู้สึกที่สะท้อนจากภูมิทัศน์เชิงรูปธรรมออกมาได้อย่างชัดเจน อีกทั้งมีความงามตามธรรมชาติ แม่น้ำ พระราม 9 ความงามของสถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้าง ความงามของพื้นที่ และสถานที่ เป็นต้น

การแสดงสุนทรียะภูมิทัศน์เชิงนามธรรม เป็นการแสดงออกที่ไม่สามารถพบเห็นได้ง่าย และพบว่าผู้ใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถแยกความงามเชิงนามธรรมออกจากรูปธรรมได้ แต่ผู้ใช้พื้นที่สามารถสัมผัสและถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดได้โดยมีความหมายเป็นนัยยะ ซึ่งแปลความออกมาเป็นการแสดงผลสุนทรียะเชิงนามธรรม เช่น ความงามทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และจริยธรรม เป็นต้น

การแสดงสุนทรียะภูมิทัศน์ตามความเป็นจริง เป็นการแสดงออกของพื้นที่ศึกษาที่สัมพันธ์กันกับพฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่ที่พบเห็นอยู่เป็นประจำ พบว่ามีข้อวิพากษ์ทางสุนทรียะที่แตกต่างหลากหลาย เช่น วิถีชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ของคนกับสภาพแวดล้อม ปรากฏการณ์ในพื้นที่ และมลพิษ การค้นหาและการศึกษานี้ต้องอาศัยการเฝ้าติดตาม สังเกตการณ์ และ

การวิเคราะห์ตีความ ผู้ใช้พื้นที่จะบอกเล่าโดยพฤติกรรมและการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นั้นๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้วิจัยในสาขานี้ควรสร้างวิธีการทำความเข้าใจที่เป็นรูปธรรม เช่น การตั้งคำถาม กลยุทธ์การวิจัย และการกำหนดวิธีการ กรอบ และกระบวนการทำงานต่างๆ จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจงานได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

2. การแปลความหมายทางสุนทรียะนั้นแม้จะเป็นเรื่องของปัจเจก แต่อย่างไรก็ตามผู้อ่านและแปลความควรอ้างอิงหลักเกณฑ์ หรือมีบรรทัดฐานในการแปลความหมายทางสุนทรียะภูมิทัศน์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำวิธีการสร้างกรอบแนวคิดไปประยุกต์ใช้กับงานอื่นๆ ได้

3. การต่อยอดการศึกษาสามารถนำสุนทรียศาสตร์ทั้ง 3 ลักษณะ(รูปธรรม นามธรรม และตามความเป็นจริง) มาพัฒนาและศึกษาแยกออกจากกัน หรือจับคู่ จับกลุ่มขึ้นใหม่ได้เพื่อให้เกิดแนวคิดกระบวนการและวิธีการวิจัยที่หลากหลายมากขึ้น อันจะสร้างความแตกต่างในอนาคต

4. วิธีการ หรือกระบวนการแปลความหมายในงานวิจัยนี้เป็นเพียงการเสนอแนะการทำความเข้าใจสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ในบริบทเฉพาะเท่านั้น และการนำแนวคิดในงานวิจัยนี้ไปใช้กับพื้นที่ที่มีบริบทความซับซ้อนในพื้นที่อื่นๆ จะต้องพิจารณาตามความเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2552). *ประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

คำธร ญชฺชร. (2545). *การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร : การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี*. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จี ศรีนิวาสน. (2523). *ปัญหาสุนทรียศาสตร์*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- น. ณ ปากน้ำ. (2532). *ความเข้าใจในศิลปะ*. กรุงเทพฯ: อัลฟ่ามีเดีย.
- ไพโรจน์ ฆมนี่. (2548). *สุนทรียศาสตร์: ปรัชญาและ การสร้างสรรค์ศิลปกรรม*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2536). *จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน ฉบับที่ 29 พ.ศ. 2536 ปีที่ 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2545). *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สันติสิริการพิมพ์.
- สมเกียรติ ตั้งนโม. (2549). *มองหาเรื่อง: วัฒนธรรมทางสายตา*. มหาสารคาม: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- Blocker, H. G. & Jeffers, J. M. (1999). *Contextualizing aesthetics: from Plato to Lyotard*. Belmont, Calif: Wadsworth Pub.
- Bowie, A. (2003). *Introduction German philosophy: From Kant to Harbermas*. Cambridge: Polity Press.
- Nasongkhla, S. (2008). *Aesthetics and change in the Tai cultural landscape of Mae Hong Son, Thailand*: The University of Melbourne.

